

283150 м. Бережани
Тернопільської області
25-річчя визволення, 1, кв 4,
Сивобородько М.Т.

Про голод 1933 р на Україні

Я, як й інші очевидці того часу, був свідком голоду 1933 р. Проживав тоді в селі, хуторі Виноградний Яр Семенівської сільради, Арбузинського району, Одеської області. Сам народження 1921 року, вихідець із села Семенівки, там жили мої всі родичі. Вважаю, що голод був зроблений штучно, аби зломити опір селян, які вперто не хотіли йти в колгоспи. Це Сталіну і його підручним вдалося досягнути, хоч в нашій місцевості в селах Арбузинського району: Семенівці, Констянтинівці, Благодатному, Арбузинці, Мар'янівці, Іванівці та інших менших чи більших селах вимерло половина чи й більше населення. Зараз трудно пдрахувати, неможливо, бо ніхто такої статистики не вів. Та й не у всіх селах зберіглися документи: їх втратили під час Великої Вітчизняної війни. Так було і в Семенівці, про яке я хочу розповісти.

Писатиму лише про ті факти, очевидцем яких сам був. Ви, звичайно, можете заперечувати, що був маленький, маєте рацію, що не міг тоді узагальнювати. Безперечно, що так. Але чіпка дитяча пам'ять має й ту властивість, що вона чітко зафіксувала сторінки життя і не хоче їх випустити навіть до цього часу, хоча на наше покоління випали й інші катаклізми: репресії, Велика вітчизняна війна, післявоєнні труднощі, відбудова, узурпаторство місцевої влади, садизм керівників сільрад, районної чи обласної влади.

Отже, врожай влітку і восени 1932 р в нашій місцевості був у межах норми, якщо не вищий. Звідки такі узагальнення? Справа в тому, що район виконав план заготівель. Йому дали другий план, майже такий самий, як і перший, його теж виконали. Потім (вже в третє) зустрічний план заготівель, який був виконаний наполовину. Хліба в селах вже не було. Забрали сіменний фонд. Та і його не вистачило. Вимели рештки з комор, забрали фуражне зерно. І все ж таки не вистачило. Тоді ж наказу Молотова й Кагановича (ми тоді про це знали, бо комуністи відкрито про це говорили, залякуючи їхніми іменами населення) пішли подворно. Групами по 3-5 колгоспників з ключками і спеціально зробленими щупами приходили у кожен двір і проштрикали кожен сантиметр подвір'я (в листопаді і навіть грудні земля на півдні України ще не змерзла, і це порівняно легко зробити), стайні,

курники, стодоли 1 метр чи й глибше, аби знайти захований хліб. Поскільки хліб в 99 випадках знайти вже не було чого, бо його так ніхто не ховав, забирали в селян в хатах рештки зерна, муки, не зважаючи на те, що забирали все, і їх не цікавило, що взавтра селянин і його діти (тоді селянські сім'ї складалися щонайменше з 3-6 дітей, крім батька і матері, часто бабусі й дідуся. То тепер селянин в основному має 1-2 дітей. Крім того, пізніше селяни навчилися жити з тих клаптиків-огородів, які були в їх розпорядженні. На той час так робити не вміли. Чесність до голоду селян нашого району була надзвичайна. Взяти чуже – надзвичайний гріх. Осуджувалися релігією і людьми? Це не значить, що в селах не було окремих злодіїв. Їх знали всі, тому береглися, як могли? Їх судили самосудом. Раніш радянська влада заборонила, тому сільські злодії навіть цим хизувалися, що їх радвлада захищає.

Бідним, голодуючим людям могла б допомогти милосердна церква, але вона в ті часи була розгромлена. Церкви в нашій області в крайньому разі закривалися, в більшості ж по-садистськи знищувалися, зтиралися із лиця землі. Священики ще з 1928 року жорстоко переслідувалися: їх судили, засилали на заслання, розстрілювали, під різними приводами знищували. Отже, милосердя не було кому проявляти.

По своєму світогляду я комуніст, атеїст, тому мене не можна обвинуватити захисті церкви і її постулатів. Дійшло до того, що церковників (старост церкви, людей, які допомогли матеріально церкві чи безкорисно допомогли робити приборку церков, відправляти церковні ритуали) судили, відправляли на заслання. Так у нас зробили з Коваленком Федором. А Казимира Григорія судили за те, що читав Євангеліє над померлими і випишував газету на польській мові, яка видавалася радянським урядом у Києві. За це оголосили його шпіонком польського уряду, пізніше засудили на 10 років. Він їх відсидів і приїхав додому, не заставши вдома живих нікого з сім'ї. Таких прикладів можна наводити сотні й тисячі.

Якщо ще за закриття церков у 1928-1930 роках відбувалися жіночі виступи («бабські бунти»), то проти голоду не було кому виступити. Найкращі сили селянства ще до 1933 р. були виселені на Соловки, засуджені, знищені, обезсилені.

Тому ми покійрно ждали свого кінця, рятувалися, хто як міг. Одні старалися щось вкрасти, аби посадили в тюрму. Там давали пайок, а це гарантія від голоду і смерті. Інші йшли чи їхали в Первомайськ Вознесенськ, Одесу просити милостиню, інші з сім'ями виїжджали на Кавказ, бо там був урожай, щоб вимінити там хліба. Весною там сталася залізнодорожня катастрофа. В цьому поїзді їхало багато жителів із Семенівки: одні загинули, інших покалічено.

Наше село Семенівка – велике, яке складалося з 7 районів (кутків, в кожному з них було 200-250 дворів. Всього нараховувалося понад 1700 дворів. Після голоду зосталося бодай половина, якщо не менше. Якщо судити, що в кожному дворі було жителів не менше 5-7 чоловік. Навіть візьмемо зменшену цифру «3», та й то виходити понад 5000, але ж їх було багато більше.

Наслідок голодовки – цілі кутки стали пусті або напівпусті. Страшно було ходити в цьому напівпорожньому селі.

Кілька випадків людоїдства бачив на власні очі. Колгоспниця Невертіха вбила нерідну дочку років 12-13, щоб прокормити власну дочку 6-7 років і саму себе. Простодушна дитина забула наказ матері і прийшла до контори колгоспу з куском руки і при нас їла її. Бухгалтер колгоспу, завгосп побачили і жахнулися. Матір заарештували і посадили в тюрму, а дитину відправили в дитячий прийомник.

Мій батько, Сивобородько Тимофій Гаврилович, старий партизан громадянської війни, який пішов добровольцем на фронт і воював до закінчення громадянської війни в числі кращих бійців, які були нагороджені особистою зброєю за хоробрість (тоді ще орденів не було, крім ордена Червоного прапора, яким в основному нагороджували командний склад), в числі 4 бійців (2 матросів і 2 піхотинців) з дивізії направлявся на навчання в Київське училище зв'язку, відкрите з наказу В.І.Леніна. Але він туди не поїхав, бо з дому писали, що радвлада дала землю. Поїхав обробляти землю. Тепер він став головою колгоспу ім. Молотова на 6 районі (кутку)

Аби не обвинуватили його в тому, що він допомагає батькам, став на квартирі в чужих людей, а не рідних батьків. Хоча й брати в колгоспі не було чого. В коморах не було ні зернини, тим більше якихось продуктів. Ми жили у Виноградовому Яру. В нас малася високодойна корова, яка і врятувала сім'ю, а також двох моїх тіток - Марійку і Ярину, які приходили до нас підхарчуватись. Дід Гаврил, баба Гапка, тітка Ніна помрли з голоду. Не вистачило сил ховати померлих. Кілька днів вони лежали по хатах. Їх не їли навіть собаки. То склети, а не люди. Жахлива картина. Село так і не оправилось до Вітчизняної війни. І до цього часу населення не збільшилося, хоч тепер в селі єдиний колгосп і люди живуть в основному добре.

Така картина відбувалася і в інших селах. Винні не тільки Сталін та його помічники, а й ті, які виконували їхні накази, намагалися ще й перевиконати, достроково відрепортувати, перециголяти інших працівників сільради, району.

Голод породив ще одне огидне явище, яке розрослося і охопило весь народ – злодійство. Невпевнені в тому, що знову не буде голоду, селяни стали красти. Те, що раніше вважалось непогрішним, втратило свої моральні норми. Не маючи змоги прокормитись, колгоспники почали красти все, що попадало їм під руки: зерно, овочі,

фрукти, всяке збіжжя. Пізніше журналісти стали називали їх несунами, що, звичайно, не відповідало своїй назві. До роботи ставилися абияк, ніхто ні за що не відповідав. Моральний розклад добавила й фашистська окупація. Доноси стали звичайним явищем. Всі відчували, що треба думати одне, говорити друге, робити третє. Вважаю, що всі ці деформації звідти. Якщо раніше старалися якнайкраще обробити землю, то тепер ніхто в село молодь не затягне.

Навіть після голоду ще тяга до землі була. В нашому колгоспі ім. Петровського (тоді він був всеукраїнським старостою, головою ВУЦВКа), було 400 га оброблюваної, орної землі. Селяни теж любили землю, що для них це ...? Вони написало листа до Г.І.Петровського, щоб виділили ще 400 га за рахунок відділення радгоспу. ВУЦВК виділив 500 га. Таким чином, стало орної землі 927 га на 80 дворів колгоспників. І вони з допомогою коней і власноруч вчасно її обробляли, доволі гарні врожаї на той час - до 25 – 30 ц з га. Колгосп наш [...] менше всього потерпіло від голоду. Померло кілька чоловік. Всіх остальных кормили на колгоспному дворі. Для цього колгосп виділяв певну кількість муки. Варили галушки, затірку. Вибракували кілька коней та лошат і з'їли колгоспом.

Навіть з інших сіл приходили їсти до нас окремі люди (з Костантинівки, Арбузинки)

Пізніше вже, з 1934-1946 років наш колгосп став передовим, і колгоспники стали одержувати по 2-3 кг, а потім і 5-6 кг і в окремі роки – 1938-39 рр навіть до 8 кг на трудодень, хоча не на постійній роботі рядовий колгоспник не міг заробити більше 120 трудоднів, а жінки менше. На постійній роботі (конюх, свинар, доярка) до 200 трудоднів.

1. Щодо саботажу хлібозаготівель партійними і господарськими органами. Можу з певністю сказати, що сільські комуністи ніколи не саботували продрозверстки. Навпаки, все робили, щоб виконати двойні і тройні плани. А якщо й не виконували, то вже не було з чого виконувати – забрали все. Були випадки, що окремі селяни ховали зерно, але не тому, що не хотіли віддавати, а щоб врятуватися від голоду. Але підозра загальна наступила така, що важко щось заховати. Миттю визнавали. Тоді таких селян «розкуркулювали», висилали, лишали без засобів існування, виганяли із великих хат, а тоді – це смерть всієї сім'ї.

2. Репресії керівних працівників в районі і області стали неймовірними. Ми, рядові колгоспники іноді не встигали запам'ятовувати їх прізвищ, бачити візуально як одні за одними вони зникали під приводом «ворога народу» чи ще якимсь формулюванням.

3. Форми нецентралізованої допомоги голодуючим. В нашій місцевості такої допомоги не було. Хіба (як я писав) колгосп, співчуваючий народному горю голова колгоспу організовував громадське харчування для тих, хто працював у полі: сів, доглядав посіви, косив сіно, а біля нього нелегально харчувалися й діти. А як не мали продуктів харчування, як у колгоспі ім. Молотова, де головував батько, то з чого могли варити. Так і падали мертвими на роботі, а голова колгоспу не мав чим зарадити, хоча й хотів це робити.

4. Повністю вимерлих сіл в Арбузинському районі не було. В нашій місцевості міста не допомагали в посівній компанії, бо ми жили в глибині області, далекі від промислових центрів. Хоча на сапці, прополюванні, збиранні врожаю присилали студентів одеських вузів, але відчутних результатів це не давало, бо студенти – міські жителі, в основному євреї, які не мали ніякого поняття про сільське господарство і не могли відрізнити корови від бичка, кукурудзи від пшениці, соняшників від проса, ячменю чи вівса. Це викликало в колгоспників сміх і почуття обурення, для чого така поміч. Вони з радгоспу (це 2 – 2,5 км) приходили у Виноградний Яр за молоком, сиром, маслом. Про сільське господарство задавали такі наївні питання, що ми, хлопчаки, бралися за животи від сміху.

Правда, одного літа до нас приїжджали (теж у радгосп) німці-колоністи з-під Одеси. Це були рослі, рижуваті здоровані, які говорили тільки по-німецьки ставилися до українських селян досить зверхньо, хоч робили добре.

Але ж і умов до роботи – ніяких. Саме відділення радгоспу не мало бази. Може тільки землянок – і більше нічого.

Наступного року (1934) в села нашого району, у вільні будинки померлих селян направили переселенців з Вінницької і Кам'янець – Подільської областей, бо ні в полях, ні в господарстві ніким замінити померлих. А загинуло найбільше людей, які працювали: сильних, молодих, найбільш працездатних. Переселенців зустрічали дорослі, зустрічали і ми, діти від імені школи-семирічки.

Чи знали керівники ЦК КП(б)У, радянського уряду? Так, знали. Про це свідчить хоча би те, що автомобілем у радгосп приїжджав секретар ЦК КП(б) Станіслав Вікентійович Косіор. Я його бачив особисто. Він зустрічався з керівниками радгоспу. Ми, малюки, спостерігали здаля, про що говорили дорослі. С.В.Косіор розпитував про стан справ на місцях.

Трохи пізніше в Арбузинський район на станцію Кавуни поїздом з 2-3 вагонів приїжджав і виступав перед трудящими Арбузинського району Г.І. Петровський, голова ВУЦВК. Керівники області в районі бували часто. Ми ж, хлопчаки, бігали на них дивитися. Та ніхто чомусь не міг допомогти в голоді, або не мали такої змоги.

Звичайно, в такій короткій інформації про все розповісти важко, майже неможливо. Особливо настали важкі часи в березні, квітні, травні, коли вичерпалися абсолютно всі запаси, а нові злаки ще не вирости. От в цю переднівку найбільше померло здорових працездатних людей.

Вже в квітні на півдні України став проростати пирій, спориш, а в травні лобода, бутвина інші дикоростучі рослини, якими старалися рятуватися люди. Але поширювалися хвороби – дизентерія, малярія, шлункові хвороби тощо. Вони не давали спокою ні дітям, ні дорослим.

В червні почали колоситися і поспівати жита. Крадькома дехто зрізав понад дорогою колоски, їли зернята, від чого знову ж таки почалися шлункові хвороби. «Стригунів» переслідували, били, сажали в тюрми. Побудували вишки, з яких слідували, чи не крадуть соціалістичного добра «вороги народу», тобто голодні люди.

Як тільки трохи підоспіло жито, його трохи скошили, змололи, і колгосп знову влаштував громадське харчування. Кожному працюючому довели по куску грамів з 300 житнього хліба.

А батьки ще змушені ділитися з дітьми, які дивилися на них голодними очима. Та з кожним днем в червні, початку липня ставало легше. Як дивилися на хліб! Як на якусь божу благодать. Усе розуміли серцем і душею, що настав кінець голоду.

9.12. 1988 р

м. Бережани
Тернопільська обл
25-річчя визволення
буд.1, кв.4

Сивобородько
Микола Гаврилович,
вчитель, ветеран війни
і праці, член КПРС

P.S. Вельмишановні товариші кореспонденти!

Прошу вибачити за почерк і можливо, за дещо емоційно викладені думки. Але написано на фактичних матеріалах, як бачилося в ту пору дитячими очима і чулося власними вухами.

Безперечно, що ця тема невичерпна. Про неї можна писати, говорити, розповідати. Чорні то часи. Та що вдієш: наша історія з нами.

З повагою (підпис)